

УДК 81'243

Н. Я. Савицкая, старшы выкладчык (БДТУ)

ФАРМИРАВАННЕ НЕАБХОДНЫХ КАМПЕТЭНЦЫЙ У СВЯДОМАСЦІ ЗАМЕЖНЫХ НАВУЧЭНЦАЎ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ РУСКАЙ МОВЫ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

У артыкуле разглядаюцца кампетэнцыі, якія неабходна фарміраваць у навучэнцаў. Яны акрэсліваюць, чым трэба авалодаць навучэнцу, каб выкарыстоўваць мову ў якасці зносін, якія веды і ўменні неабходна засвоіць, каб зносіны былі паспяховымі. Зыходзячы з агульнаеўрапейскіх падыходаў, варта адзначыць, што ў сучасную методыку ўключаюцца новыя стратэгіі навучання, а ў практыку навучання – вынікі даследавання кагнітыўнай (пазнавальнай) лінгвістыкі, моўнай карціны свету, узаемадзеяння мовы і культуры.

The article dwells on competences which are necessary to be formed in consciousness of foreign students when studying Russian as a foreign language.

Competences describe the knowledge foreign students should have to use the language for successful communication. Under European approaches, it should be noted that modern language teaching methods comprise new strategies of teaching, and teaching practice should include results of investigations of cognitive linguistics, language picture of the world, interrelation of language and culture.

Уводзіны. У сувязі з развіццём сусветных інтэграцыйных працэсаў канцэпцыя шматмоўя становіцца ўсё больш важнай і актуальнай, а імкненне жыхароў планеты авалодаць адной або некалькімі замежнымі мовамі, каб выкарыстоўваць іх для камунікацыі і ўзаемадзейнення, праяўляецца ўсё актыўней.

Вывучэнне любой мовы ў Еўропе звязваецца зараз з вывучэннем культуры. Прадметам навучання ў праграмах называецца не мова, а міжкультурная камунікацыя, а паняцце камунікатыўнай кампетэнцыі як канчатковай мэты навучання было пашырана: «камунікатыўная кампетэнцыя абавязкова ўключае здольнасць да разумення абмежаванасці сваёй уласнай культуры і сваёй уласнай мовы і ўменне пераключыцца пры сустрэчы з іншай культурай на іншыя моўныя і нямоўныя нормы паводзін» [1].

Асноўная частка. Пры навучанні рускай мове як замежнай, як і любой іншай замежнай мове, важна ведаць, якія кампетэнцыі варта фарміраваць у свядомасці навучэнцаў.

У найбольш поўнай форме акрэслены кампетэнцыі, якія неабходна фарміраваць у навучэнцаў, ў манаграфіі «Агульнаеўрапейскія кампетэнцыі валодання замежнай мовай: вывучэнне, выкладанне, ацэнка». Яна падрыхтавана пры падтрымцы Дэпартамента па моўнай палітыцы Генеральнага дырэктарата па адукацыі, культуры, спадчыне, моладзі і спорце, выдадзена ў Страсбургу ў 2001 г., перакладзена на рускую мову спецыялістамі Маскоўскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта ў 2003 г. і перавыдадзена ў 2005 г. [2]. Гэтым дакументам пры навучанні замежным мовам кіруюцца ва ўсіх еўрапейскіх краінах, у тым ліку ў Расіі і ў Беларусі.

Манаграфія знаёміць выкладчыка з сістэмай навучання замежным мовам і шасціўзроўневай сістэмай ацэнкі авалодання мовай. Тут таксама

сфармуляваны асноўныя кампетэнцыі, якія неабходна фарміраваць ў працэсе навучання. Рэкамендацыі манаграфіі прапануюць аснову для распрацоўкі вучэбных праграм, экзаменацыйных матэрыялаў і інш. у рамках агульнаеўрапейскай моўнай прасторы.

Кампетэнцыі акрэсліваюць, чым неабходна авалодаць навучэнцу замежнай мовай, каб выкарыстоўваць яе ў мэтах зносін, якія веды і ўменні неабходна засвоіць, каб камунікацыя была паспяховай.

У манаграфіі выдзяляюцца агульныя кампетэнцыі і камунікатыўная моўная кампетэнцыя. Агульныя кампетэнцыі ўключаюць веды, уменні і экзістэнцыяльную кампетэнцыю, а таксама здольнасць вучыцца. Камунікатыўная моўная кампетэнцыя ўключае ўласна лінгвістычную (лексічную, граматычную, семантычную, фаналагічную), сацыялінгвістычную, прагматычную кампетэнцыі [3].

Разгледзім, што з'яўляецца зместам агульных кампетэнцый навучэнца.

Агульныя кампетэнцыі навучэнца ўключаюць дэкларатыўныя, сацыякультурныя і міжкультурныя веды, а таксама ўменні (практычныя і міжкультурныя).

Дэкларатыўныя веды

Агульныя веды пра свет

Карціна свету, якая сфарміравалася ў дарослага чалавека, адрозніваецца складанай арганізацыяй як у канцэптuallyным, так і ў моўным плане і дакладна суадносіцца са слоўнікам і граматыкай роднай мовы. Вывучаючы замежную мову, навучэнец павінен ведаць: пра населеныя пункты, грамадскія інстытуты і арганізацыі, прадметы, падзеі і інш.

Сацыякультурныя веды ахоплваюць *паўсвядзённае жыццё, умовы жыцця, асобныя адносіны, сістэму каштоўнасцей, пераканан-*

няў і адносін, мову жэстаў, правілы этыкету, звязаныя з аказаннем гасціннасці і нанясеннем візітаў: прыход, віншаванні, пунктуальнасць, падарункі, частаванне, правілы паводзін і размовы, забароненыя тэмы, працягласць візіту, развітанне і адыход.

У лік сацыякультурных ведаў уваходзіць і выкананне рытуалаў: рэлігійныя абрады; нараджэнне, уступленне ў шлюб, пахаванне; паводзіны ў грамадскіх месцах падчас цырымоній і прадстаўленняў; забаўляльныя відовішчы, танцы, фестывалі, дыскатэкі.

Міжкультурныя веды

Пад міжкультурнымі ведамі падразумяваюцца веды і разуменне падабенстваў і адрозненняў паміж культурай роднай для навучэнца краіны і краіны мовы навучання, а таксама веданне і разуменне рэгіянальнай і сацыяльнай разнастайнасці абедзвюх краін. Узбагачэнню міжкультурных ведаў навучэнца таксама садзейнічае веданне больш шырокага кола сусветных культур. Акрамя аб'ектыўных ведаў, міжкультурныя веды ўключаюць уяўленні адзін аб адным, якія традыцыйна існуюць у носьбітаў абедзвюх культур і часта праяўляюцца ў форме нацыянальных стэрэатыпаў.

Зыходзячы з гэтых патрабаванняў да міжкультурных ведаў, выкладчык рускай мовы як замежнай, прыступаючы да заняткаў у групе, павінен адказаць на наступныя пытанні:

– якімі сацыякультурнымі ведамі і вопытам павінен валодаць навучэнец, які прыступае да вывучэння мовы?

– якімі новымі сацыякультурнымі ведамі пра сваю краіну і краіну мовы навучання павінен авалодаць навучэнец для ажыццяўлення камунікацыі на мове навучання?

– што неабходна ведаць навучэнцу пра адносіны паміж роднай і іншамоўнай культурамі для развіцця адекватнай міжкультурнай кампетэнцыі?

Уменні і навыкі

Практычныя ўменні і навыкі ўключаюць навывкі грамадскага жыцця: уменне дзейнічаць у адпаведнасці з традыцыямі дадзенага культурнага кантэксту і выконваць стандартныя для дадзенай сітуацыі працэдуры ў адпаведнасці са сваім статусам прадстаўніка іншай культуры; навыкі і ўменні паўсядзённых паводзін: уменне паспяхова ажыццяўляць звычайныя паўсядзёжныя працэдуры (выкананне асабістай гігіены, прыгатаванне і прыём ежы і г. д.); прафесіянальныя навыкі і ўменні і г. д.

Міжкультурныя навыкі і ўменні абазначаюць: здольнасць суадносіць сваю ўласную і іншамоўную культуры; успрымальнасць да розных культур; уменне выступаць у ролі пасрэдніка паміж прадстаўнікамі сваёй і іншамоўнай культур і эфектыўна ліквідаваць недастатковае

разуменне і канфліктныя сітуацыі, выкліканыя міжкультурным адрозненнем; уменне пераадолюваць сфарміраваныя стэрэатыпы.

У гэтым выпадку варта адказаць на наступныя пытанні:

– якія ролі і функцыі міжкультурнага пасрэдніцтва прыйдзеца выконваць навучэнцу ў будучым?

– якія асаблівасці роднай і іншамоўнай культуры павінен ведаць навучэнец?

– якімі спосабамі можна далучыць навучэнцаў да іншамоўнай культуры?

– ці будзе ў навучэнца магчымасць выступаць у ролі міжкультурнага пасрэдніка? У якіх сітуацыях?

Экзістэнцыяльная кампетэнцыя

Камунікатыўная дзейнасць навучэнца залежыць не толькі ад атрыманых ведаў, уменняў і навыкаў. Яна таксама знаходзіцца пад уплывам асобных фактараў, якія вызначаюцца індывідуальнасцю чалавека. Індывідуальнасць чалавека характарызуецца яго поглядамі, матывацыямі яго ўчынкаў, каштоўнасцямі, перакананнямі, тыпам пазнавальнай здольнасці, тыпам асобы.

Усё гэта ў цэлым складае экзістэнцыяльную кампетэнцыю, а іменна:

– *погляды і адносіны прадугледжваюць:* адкрытасць для ўспрыняцця новых уражанняў, новых людзей, ідэй, грамадстваў, культур і цікавасць да іх; гатоўнасць некалькі змяніць сваё культурнае ўспрыняцце і ўласную сістэму каштоўнасцей; здольнасць і гатоўнасць адысці ад стэрэатыпаў у адносінах да культурных адрозненняў;

– *матывацыя:* інтуіцыя / абдуманасць; мова як сродак / мова як аб'яднальны фактар; патрэбнасць у зносінах;

– *каштоўнасці,* напрыклад, эстэтычныя і маральныя (духоўныя);

– *перакананні,* напрыклад, рэлігійныя, ідэалагічныя, філасофскія;

– *тып пазнавальнай здольнасці:* канвергентны / дывергентны; цэласны / аналітычны / сінтэтычны;

– *асобныя якасці:* гаварлівасць / стрыманасць; прадпрымальнасць / нясмеласць; аптымізм / песімізм; інтравертнасць / экстравертнасць; імкненне падтрымліваць / супрацьстаяць новым ідэям; крытычныя адносіны да сябе / да навакольных / пачуццё беспакоранасці; бескампраміснасць / падатлівасць; адкрытасць / скрытасць; раскаванасць / самакантроль і інш.

Пазнавальныя здольнасці

У найбольш шырокім сэнсе пад здольнасцю вучыцца разумеецца ўменне ўдзельнічаць у новых відах дзейнасці і інтэграваць новую інфармацыю ва ўжо набытую сістэму ведаў, мадыфікуючы апошнюю ў выпадку неабходнасці. Здольнасць вучыць мову развіваецца ў працэсе на-

вучання і дазваляе індывіду больш эфектыўна і самастойна пераадолюваць цяжкасці, якія ўзнікаюць у працэсе навучання, ведаць спосабы іх вырашэння і паспяхова выкарыстоўваць магчымасці, якія маюцца. Здольнасць вучыцца ўключае:

– *разуменне механізмаў мовы і працэсу камунікацыі і агульныя фанетычныя навыкі і ўменні;*

– *вучэбныя ўменні:* уменне эфектыўна выкарыстоўваць магчымасці, якія ўзнікаюць у працэсе навучання, напрыклад: уважліва ўспрымаць дадзеную інфармацыю; усведамляць канчатковую мэту пастаўленай задачы; эфектыўна працаваць парамі і ў групах; выкарыстоўваць наяўныя матэрыялы для самастойнай работы; выкарыстоўваць на практыцы вивучаны матэрыял; уменне падбіраць і выкарыстоўваць матэрыялы для самастойнага навучання; веданне сваіх моцных і слабых бакоў і інш.;

– *эўрыстычныя ўменні:* здольнасць навучэнца пазнаваць новае (новых людзей, новую манеру паводзін і г. д.) і выкарыстоўваць іншыя кампетэнцыі ў вучэбных сітуацыях; уменне карыстацца новымі інфармацыйнымі тэхналогіямі (напрыклад, працаваць з базамі даных, з сістэмай інтэртэкст і г. д.).

Сацыялінгвістычная кампетэнцыя

У сацыялінгвістычную кампетэнцыю ўваходзяць веды і ўменні, неабходныя для эфектыўнага выкарыстання мовы ў сацыяльным кантэксце.

Паколькі мова адносіцца да сацыякультурных з'яў, сацыякультурны аспект мае немалаважнае значэнне.

Сюды можна аднесці лінгвістычныя маркеры сацыяльных адносін, нормы ветлівасці, выражэнні народнай мудрасці, рэгістры зносін, дыялекты і акцэнты.

Ва ўсіх мовах ёсць выразы, якія абагульняюць шматвекавы вопыт народа і з'яўляюцца важнай часткай яго культуры. Яны часта выкарыстоўваюцца або абыгрываюцца ў маўленні (напрыклад, у газетных загаловах). Такія выразы з'яўляюцца важным моўным кампанентам сацыякультурнай кампетэнцыі. Сюды адносяць прыказкі, ідыёмы, крылатыя выразы, прыкметы, графіцы, надпісы на футболках, запамінальныя фразы з тэлеперадач, розныя плакаты і інш.

Надзвычай важна пазнаёміць замежніка з рэгістрамі зносін, такімі як нейтральны, нефармальны, размоўны, інтымны, афіцыйны, урачысты.

На ранніх этапах навучання рэкамендуецца выконваць нейтральны рэгістр (адхіленне магчыма ў выпадках крайняй неабходнасці). Менавіта ў нейтральным рэгістры звычайна праходзяць зносіны паміж носьбітамі мовы і замежнікамі або незнаёмымі людзьмі. Знаёмства з больш

фармальнымі або больш фамільярнымі рэгістрамі можа адбывацца на больш позніх этапах.

Сацыялінгвістычная кампетэнцыя таксама ўключае здольнасць распазнаваць моўныя асаблівасці чалавека з пункту гледжання яго сацыяльнай прыналежнасці, месца пражывання, паходжання, этнічнай прыналежнасці, роду заняткаў і г. д.

Заклучэнне. Як бачна з вышэй адзначаных кампетэнцый, сучасны этап развіцця метадыкі характарызуецца тым, што «чыстая» метадыка адыходзіць у мінулае поруч са з'яўленнем новых стратэгий навучання, такіх як камунікатыўна-дзейнасны, асобасна-арыентаваны, сацыякультурны і інш. падыходы. У практыку выкладання рускай мовы як замежнай уключаюцца вынікі даследаванняў кагнітыўнай лінгвістыкі, моўнай карціны свету, узаемадзеяння мовы і культуры.

Пры вызначэнні моўнай палітыкі ўлічваецца ўсе тры іпастасі: гісторыя, цяперашні час і будучыня. Выдзяленне ж толькі адной з іх, на думку спецыялістаў, парушае саму сутнасць мовы, якая захоўвае ў сабе гісторыю. Таму літаратура і культура краіны мовы навучання з'яўляюцца неад'емнымі часткамі зместу навучання замежным мовам у Еўропе на ўсіх узроўнях.

У сувязі з гэтым у цяперашні час гаворка ідзе пра посткамунікатыўную фазу развіцця ў метадыцы навучання замежным мовам, для якой характэрна кагнітыўная (пазнавальная) арыентацыя. У якасці мэты навучання вылучаецца не столькі камунікатыўная, колькі сацыяльная, міжкультурная кампетэнцыя, якая, несумненна, уключае у сябе і камунікатыўную. Такім чынам, робячы праекцыю на вивучэнне ў Беларусі рускай мовы як замежнай, можам сказаць, што гаворка ідзе пра пашырэнне мэтай навучання, якія ўключаюць у сябе не толькі мову, але і культуру Беларусі і Расіі ў шырокім сэнсе слова.

Літаратура

1. Бердический А. Л., Соловьёва Н. Н. Говорите и пишите стильно!: учеб. пособие для иностранных учащихся / под общей ред. А. Л. Бердического. М.: Русский язык. Курсы, 2011. С. 7.
2. Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка. Департамент по языковой политике. Страсбург, 2001 (французская и английская версии). – МГЛУ, 2003, 2005 (русская версия). С. 3.
3. Крючкова, Л. С. Мощинская Н. В. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному: учеб. пособие. 2-е изд. М.: Флинта: Наука, 2011. С. 37.

Пастуныў 11.03..2014